

*Протоієрей Володимир Коцаба,
викладач КДАіС*

**Зимова резиденція князя
Володимира — Зимненський
Святогорський Успенський
жіночий монастир**

Тисячадвадцятирічний ювілей існування Православної Церкви на теренах Київської Русі за своїм історичним значенням є подією, яку важко переоцінити. Безумовно, цей масштабний пласт нашого християнського буття вимагає глибокого вивчення, оцінки різних аспектів подій, а також їх богословського осмислення. Можна з упевненістю стверджувати про те, що запровадження на Русі християнства було підготовлене всім історичним ходом подій. Географічна близькість Києва до Константинополя мала своїм наслідком включення Русі до сфери візантійського духовного і культурного впливу. За образним висловом акад. М. Н. Тихомирова, «для руських мандрівників усі дороги вели до *Нового Риму*»¹. У свою чергу, як відзначено дослідниками, візантійська цивілізація, що переживала в період Македонської династії (867–1065 рр.) епоху розквіту, «вразала сучасників своєю натхненністю, внутрішнім благородством, витонченістю форм і висотою технічних досягнень»². Тому духовно-культурний вплив, який чинила Візантія на сучасні з нею держави (особливо суміжні, тобто ті, що увійшли з часом до меж православної «ойкумени», або, за висловом, впровадженням Д. Оболенським 1971 р., — країни «візантійської співдружності»)³, направляв і Київську Русь на той шлях, де, за словами акад. Н. І. Конрада, «для всякого народу, що бажає зберегти свою історичну самостійність, можливе лише те або інше за ступенем і силою, за темпами і тривалістю підтягання до рівня вищого ступеня розвитку цивілізації свого часу»⁴.

¹ Тихомиров М. Н., акад. Исторические связи России со славянскими странами и Византией. М., 1969. С. 31.

² Удальцова З. В. Культурные связи Византии с Древней Русью. Проблемы изучения культурного наследия. М., 1985. С. 16.

³ Оболенский Д. Византийское Содружество Наций. Шесть византийских портретов. М., 1996. С. 11.

⁴ Конрад Н. И., акад. Восток и Запад. М., 1972. С. 30.

Відомий вітчизняний релігійний мислитель О. С. Хом'яков зазначав, що саме «Православна Церква створила єдність Руської землі і дала міцність випадковості Олеговому поділу»⁵, тобто об'єднанню східнослов'янських племен у найбільшу в Європі єдину державу — Київську Русь. Тут неможливо не пригадати слова Блаженнішого Володимира, Митрополита Київського і всієї України: «Київська Русь, омившись у водах Дніпра святим хрещенням, з тієї миті прилучилася Духом Святим до благодатної повноти Церкви Христової»⁶. З моменту Хрещення Русі «язичницький час залишається за порогом історії»⁷ і Київська держава, як пише прот. Олександр Шмеман, «стає повноправною учасницею вселенського історичного процесу і культурної візантійської традиції, від якої вона отримала своє народження і яка зробила її християнською православною нацією»⁸. При цьому доводиться констатувати сумнозвісний факт, що більш ніж тисячолітній період вітчизняної церковної історії, який хронологічно набагато ближче до нашого часу, вивчений незрівнянно менше, аніж віддалене від нього майже на такий самий часовий інтервал тисячоліття буття Візантії. Значна кількість аспектів церковного життя Православної Церкви на Русі в різні століття ще не освітлена з достатньою повнотою, а духовна спадщина сонму подвижників віри і благочестя до цього часу багато в чому залишається незайманою темою для дослідників.

...Зимненський Святогорський Успенський жіночий монастир, що на Волині. Незважаючи на більш ніж 1000-річний період існування, історія обителі розкрита лише фрагментарно. На сьогодні, для прикладу, не існує монографій з ранньоісторичного періоду зародження та становлення святині. Хоча короткі оглядові відомості можна почерпнути майже в усіх звичайних довідникових роботах, присвячених життєдіяльності монастирів Російської Імперії, що виходили у світ з ХІХ ст.

За загальноприйнятою версією, що ґрунтується на переказі та поділяється більшістю сучасних дослідників, Зимненський Святогорський Успенський монастир був заснований св. рівноап. вел. кн. Володимиром († 1015 р.) 1001 р. на місці його зимової резиденції на Волині, неподалік від основного міста західної частини Київської Русі того часу — Володимира-Волинського. При цьому важливо нагадати, що ця територія Волині увійшла до складу Київської Русі тільки 981 р., незадовго до прийняття християнства св. князем Володимиром і Хрещення Русі 988 р. Отже, заснування Володимира-Волинського (на думку деяких дослідників, перевлаштування і перейменування стародавнього Ладоміра) та Зимненської Святогорської обителі можна з впевненістю розглядати як результат проведення христия-

⁵ Хом'яков А. С. О старом и новом: Статьи и очерки. М., 1988. С. 87.

⁶ Блаженнейший Владимир, Митрополит Киевский и всея Украины. *Экклезиология в отечественном богословии* // Собр. Соч. К., 1997. Т. 4. С. 68.

⁷ Флоровский Г., прот. Пути русского богословия. К., 1991. С. 7.

⁸ Шмеман А., прот. *Исторический путь Православия*. М., 2006. С. 318.

нізації Русі на її західних кордонах: з часом установлена на Волині 992 р. єпархія отримує найменування Володимирської, а Зимненський Святогорський Успенський чоловічий монастир стає не тільки резиденцією великого князя, а й постійним місцем перебування правлячого архієрея.

Проте, за думкою інших дослідників і науковців, заснування обителі відбулося на місці молитовного усамітнення окремих християнських подвижників Волинської землі. Появі останніх сприяло близьке розташування Великоморавської архієпископії, яку в той період очолював просвітитель слов'ян св. рівноап. Мефодій († 885 р.) і межі якої «протягалися від Моравії до волинських річок Буга та Стирі»⁹. На жаль, після смерті св. Мефодія Великоморавську архієпископію, з ініціативи німецького духовенства, було скасовано, а її віряни та частина кліру, що звершували богослужіння церковнослов'янською мовою, зазнали справжніх гонінь. При цьому, як зазначає один з сучасних істориків-краєзнавців В. Рожко, «можна без жодних сумнівів стверджувати, що частина учнів Мефодія з Великоморавської архієпископії після її розгрому перейшла на Волинь. Наявні історичні докази того, що, рятуючись від переслідувань німецького духовенства, значна частина учнів і вірних після погрому в Моравії опинилась у Києві й тут поповнила засновану Кирилом і Мефодієм Свято-Іллінську християнську громаду, готуючи підґрунтя для хрещення всіх русичів, яке було здійснене у 988 р. князем Володимиром Великим»¹⁰.

Той факт, що в письмових літописних свідченнях не зафіксовано точної дати заснування Зимненської обителі, а також її історії на ранньому етапі існування, багато в чому зумовлений географічним розташуванням Володимирщини: прикордонний район Київської Русі з Польщею¹¹. Остання була предметом постійних територіальних суперечок між двома сусідніми державами: на зорі Хрещення Русі ця частина Волині, як уже зазначалося, 981 р. стала частиною Руської держави, потім «1018 р. була захоплена польським королем Болеславом I і до 1031 р. перебувала у складі Польщі, поки не була повернена при Ярославі Мудрому до складу Київської Русі»¹². Проте в староруських історико-літературних пам'ятках перша згадка про Зимненську обитель з'являється дуже рано — наприкінці XI ст., в «Житті преподобного Феодосія Печерського». У ньому прп. Нестор Літописець († 1114 р.), оповідаючи про першого ігумена Києво-Печерського монастиря, прп. Варлаама († 1065 р.), зокрема, пише: «*Блаженный же Варлаам... отъиде в святыи град Иерусалим и тамо походилв святаа места, ввзратися въ монастырь свой.*

⁹ Власовський І. Нариси історії Української Православної Церкви. Нью-Йорк — К., 1990. Т. 1. С. 38.

¹⁰ Рожко В. Початок християнства на Волині (IX–X ст.) // Рожко В. Визвольний шлях. Луцьк, 2000. Кн. 1. С. 7.

¹¹ Сьогодні державний кордон України проходить в 13 км. від с. Зимного.

¹² Головко А. Б. Древняя Русь и Польша в политических взаимоотношениях X — первой трети XIII вв. К., 1988. С. 31.

И пакы, по времени некоем, идее в Константинъ град, и ту вся монастыря, и покупивъ еже на потребу монастырю своему, и тако поиде въ свою страну. И идый же путем... и въпаде въ недугъ лють, таже яко доиде града Вѣлодимира, и вниде въ монастырь ту суущий близъ града, иже наричють его Святаа Гора, и ту успе с миром о Господе, житию конецъ приятъ»¹³. Виходячи з цього свідчення прп. Нестора Літописця можна говорити не тільки про тісний зв'язок Зимненського монастиря з Києво-Печерською обителлю, а й про широку популярність на Русі, а також величезну роль і значення для сучасників Зимненського монастиря.

З оповідання прп. Нестора Літописця видно, що прп. Варлаам двічі побував на Святій Горі на Волині, яка розташовувалася на перехресті важливих шляхів, що поєднували Київську Русь з Візантією та європейськими державами. Цим же шляхом подорожував, ймовірно, й прп. Антоній Печерський († 1074 р.), який двічі ходив на Афон на поч. XI ст. При цьому відсутність письмових та літописних свідчень сучасників про перебування прп. Антонія Печерського на Афоні дає привід деяким дослідникам (зокрема, бельгійцю Френсісу Д. Томсону) припускати, що прп. Антоній Печерський взагалі прийняв чернечий постриг на Святій Горі у Зимному.

Про спорідненість та тісні зв'язки Києво-Печерського та Зимненського монастирів яскраво свідчать підземні коридори волинської обителі, які за своєю структурою близькі до печер Києво-Печерської Лаври. Головний храм Зимненського монастиря, як і Києво-Печерського, був освячений на честь Успіння Пресвятої Богородиці. Слід нагадати, що промислительна дія Божа пов'язала Святу Гору ще з одним Києво-Печерським ігуменом — свт. Стефаном († 1094 р.), який у 1090–1094 рр. був Володимир-Волинським єпископом. Резиденція архіпастиря, як і його попередників, вочевидь, розташовувалася в Зимненському монастирі. Києво-Печерським подвижником церковні історики називають і свт. Амфілохія († 1122 р.), який був Волинським святителем від 1105 р. За стародавніми переказами, він «в пещере преставися»¹⁴. Згідно з висновками деяких дослідників, це сталося не в київських печерах, як офіційно вважається, а на Святій Горі на Волині, де архіпастир мав своє постійне місцеперебування. Наступником свт. Амфілохія на Володимирській кафедрі був єпископ Симеон, про що свідчить літописна стаття під 1123 р. Він був «рукоположен из старцев печерских»¹⁵. Архіпастир керував церковним життям Волині 13 років († 1136 р.). У 30-х роках XII ст. ігуменом Волинської Ус-

¹³Житие Феодосия Печерского // Памятники литературы Древней Руси: XI — начало XII вв. М., 1978. С. 378.

¹⁴Радзивилловская летопись: Текст. Исследование. Описание миниатюр / Отв. ред. М. В. Кукушкина. СПб. — М., 1994. Кн. 2. С. 216.

¹⁵Лихачев Д. С. «Устные летописи» в составе Повести временных лет // Исследования по древнерусской литературе. Л., 1986. С. 118.

пенської Зимненської обителі був ще один Києво-Печерський постриженник — свт. Нифонт, єпископ Новгородський († 1156 р.). Подорожуючи з Лаври у Царгород, він на зворотному шляху зупинився у Святогорському монастирі і був обраний братією на настоятельство як відомий своїми чернечими подвигами. У стінах монастиря о. Нифонт вів літопис, продовжуючи справу вітчизняного літописання, започатковану прп. Нестором Літописцем. У 1131 р. його було поставлено єпископом Новгорода. Таким чином, свт. Нифонт став першим ігуменом Святої Гори, якого було зведено у високий архієрейський сан.

Столичний Києво-Печерський монастир дуже швидко став центром просвіти, розвитку і формування самобутньої руської культури. Таку ж функцію здійснював на Волині Зимненський монастир. Деякі з його ченців обиралися Володимирськими єпископами. Згідно з відомими на сьогодні документальними свідченнями, можна назвати трьох архіпастирів з числа зимненської братії, що здійснювали керівництво Володимирською єпархією: Феодора, Іоасафа та Василя. Про владика Феодора відомо, що він до свого висвячення в єпископа 1137 р. був ієромонахом Зимненського монастиря. Десять років потому Володимирський єпископ Феодор брав участь в роботі доленосного в історії Православної Церкви на Русі собору, що був скликаний князем Ізяславом Мстиславичем 1147 р. для обрання Київського митрополита з представників місцевого духовенства, а не грецького, як це відбувалося раніше. Ієромонахом Зимненського монастиря був також свт. Іоасаф († 1230 р.), який став Володимирським єпископом у 1223 р. Він дуже швидко став відомим і шанованим серед єпископату Православної Церкви на Русі. 1229 р. новгородці запропонували його та грека Спиридона у кандидати на архієпископську кафедру. Писемне свідоцтво називає владика Іоасафа «святителем блаженным и преподобным»¹⁶, а також «святителем Святої Гори»¹⁷, чим ще раз засвідчує, що Зимненська обитель була резиденцією волинських єпископів і центром церковного життя Володимирщини. Про третього з названих єпископів — Василя, відомо, що він був не ієромонахом, як два попередні, а ігуменом Зимненського монастиря. Отже, його можна вважати другим після свт. Нифонта настоятелем Зимненської обителі, який очолив архієрейську кафедру древнього Володирира.

30-ми роками XIII ст. датується створення видатного агіографічного пам'ятника доби Київської Русі — «Києво-Печерського Патерика», що став не тільки зразком для всіх наступних вітчизняних патериків, а й, за словами Г. П. Федотова, «єдиним, який мав загальноруське значення»¹⁸. Один з авторів цього агіографічного ізводу, чорноризець прп. Полікарп († 1182 р.),

¹⁶Хорошев А. С. Летописные списки новгородских владык // Новгородский исторический сборник. Л., 1984. Вып. 2 (12). С. 137.

¹⁷Там само. С. 137.

¹⁸Федотов Г. П. Святыне Древней Руси. Ростов-на-Дону, 1999. С. 61.

у «Житті преподобного Мойсея Угурина» згадує Святу Гору: «В ты же дъни прийде некто мних от Святыя Горы, саном іерей... и прииде къ блаженному и облече въ ангельскый образъ»¹⁹. Волинські краєзнавці і більшість сучасних дослідників слушно стверджують, що в «Патерику» йдеться саме про волинську Святу Гору.

Святогорська святиня в добу Київської Русі була осереддям духовності всього волинського краю. Необхідно зазначити, що з початком чернечого буття функції і мета служіння грецького і руського чернецтва істотно відрізнялися. Якщо для православного Сходу, як і для греко-римського світу, чернецтво було, перш за все, втечею від світу, видаленням від його краси і спокусу, то для молоді Київської Русі чернецтво стало головним чинником утвердження на її просторах християнської цивілізації. Саме з цієї причини монастирями з часів Хрещення була уставлена вся Руська земля: «Ченці наслідують Ангелів, мирські повинні наслідувати ченців», — ця славнозвісна формула прп. Іоанна Ліствичника (V ст.) незабаром лягла в основу всього суспільно-політичного життя Руської держави.

Зимненська обитель в XI–XII століттях стає відомим культурно-просвітницьким осередком Західної Русі. Російський історик В. М. Татищев вважає, що «до появи загальноруського літопису Нестора існувало місце літописання на Волині і в Новгороді»²⁰. Причому волинська літописна творчість велася у Зимненському монастирі. І саме тут, на думку В. М. Татищева, «Нестор міг ознайомитися з цим варіантом літопису, коли у 1091 р. був у Володимирі *смотрения ради училищ и наставления учителей*»²¹.

Монголо-татарське нашествя 1237–1242 рр. не тільки поклато край незалежному існуванню давньоруської держави, а в буквальному розумінні спустошило землі Русі. Зокрема, було знищено вщент місто Володимир-Волинський. За повідомленнями літопису, «не бе во Владимире осталь живый. Церковь Святыя Богородица исполнь трупья, инья церкви наполнены быша трупья и телесь мертвыхъ»²². Зазнав руйнації і Зимненський монастир. Знесилене татарською навалою, колись могутне і квітуче, Галицько-Волинське князівство у XIV ст. остаточно втратило свою державність і увійшло до складу Польщі та Литви. У результаті Кревської (1385 р.) та Городельської (1413 р.) уній православне віросповідання отримало в Польсько-Литовській державі другорядний статус і почало зазнавати нищівних переслідувань. Захисниками Православ'я в цей час виступають окремі представники відомих і заможних родин. Одним з таких був луцький староста і маршалок двору Ф. М. Чарторийський. Саме за його правління 1458 р. з'яв-

¹⁹ Києво-Печерский Патерик // Памятники литературы Древней Руси. XII в. М., 1980. С. 428.

²⁰ Татищев В. Н. История Российская. Т. 1. М. — Л., 1962. С. 211.

²¹ Там само. С. 213.

²² Моліс М., прот. 1000-ліття Православ'я на Волині. Дубно, 1992. С. 6.

ляється перша документальна згадка про Зимненський монастир. Наступним датованим посиланням про обитель є 1460 р., коли за заповітом литовського князя Свидригайла, зимненські землі перейшли у власність родича Ф. М. Чарторийського, шляхтича Немири. Польський король Казимир IV Ягеллон (1440–1492 рр.) підтвердив цей дарчий запис. Згодом власником монастиря став Ф. М. Чарторийський. 1495 р. луцький князь на місці дерев'яної церкви, зведеної ще князем Володимиром, будує великий кам'яний Успенський храм. Про це свідчить церковно-історична відомість, яка ще 1828 р. зберігалася в цій церкві. Згодом відродився Свято-Троїцький храм, над брамою постала дзвіниця, кріпосні мури укріпили так, що вони захищали від численних у той час татарських набігів. Архітектурний ансамбль набув величності та монументальності як один з найбільших церковних і фортифікаційних комплексів того часу. Настоятелі Зимненської обители одержали архімандричий сан. Маючи високий авторитет серед духовних і знаних світських осіб, монастир отримував щедрі пожертвування. У древньому поминальнику Успенського храму містяться імена представників феодальної верхівки — ктиторів монастиря: князів Четвертинських, Корецьких, Вишневецьких, Радзивиллів, Киселів, Виговських, а також луцького старости і навіть Київського митрополита. Магнати Чарторийські мали в монастирі родову усипальницю. Кінець XV — I пол. XVI століть став періодом розквіту Зимненського монастиря, який по заслuzі був на той час форпостом Православ'я та осередком духовного просвітництва на Волинській землі.

Період XVI–XVII століть був для Зимненського монастиря часом боротьби за православну віру проти католицької та уніатської експансії, яка особливо посилилася після впровадження сумнозвісної Берестейської унії 1596 р. Як зауважує А. В. Карташев, «головною перешкодою для єдності Польщі, за середньовічними державними поняттями, було різновір'я. Треба було якимось чином зводити Православ'я нанівець... Під основним правом віросповідної свободи викривилося місцеве звичаєве право так званого патронату (*jus patronatus*), яке раніше було благодійним... По суті це — споконвічне у Східній Церкві право участі мирян у церковному будівництві та церковному забезпеченні... На литовсько-польському ґрунті це нормальне мирянське опікування церковним життям набуло специфічних рис, яке на практиці швидко виродилось у безмежне деспотичне свавілля»²³. Користуючись своїм правом патронату, королі Польщі навіть без будь-якого посвячення у святигельський сан роздають єпископські кафедри та монастирі особам, які були далекими від духовного життя. Така ж доля в цей час спіткала і Зимненський монастир. Першим ударом по авторитету православного монастиря була зрада та прийняття унії власником обители Олександром Чарторийським. А вже через 29 років його племінник Юрій Чар-

²³ Карташев А. В. Очерки по истории Русской Церкви. М., 1991. Т. 1. С. 539.

торийський відкрито заявив про прийняття католицької віри. У 1682 р. уніатським єпископом Левом Зеленським Зимненський монастир силоміць був звернений в унію. Православні ченці, які не підкорилися зрадницьким витівкам, забрали монастирські документи та перейшли до Києво-Печерського монастиря. Протягом 113 років Зимненська обитель перебувала під владою уніатських єпископів. Наприкінці XVIII ст. вона настільки збідніла, що інші монастирі вимушені були підтримувати її життєдіяльність своїми пожертвами, проте це не допомогло подальшому існуванню Зимненського монастиря, і в 1790 р. він був закритий.

Через п'ять років, після приєднання 1795 р. Волині до Російської Імперії, у Успенському соборі Зимненського монастиря відновилися богослужіння на правах парафіяльного храму. Поступово життя Православної Церкви на Волині стало налагоджуватися. Важлива подія відбулася 1860 р., коли «Варшавська єпархія була відокремлена від Волинської, і з цього часу для Волині особисто почали призначатись архієреї»²⁴, тобто була відроджена древня Волинська кафедра, яка існувала в Київській Русі ще з X ст., але за часів панування на Волині католицької Польщі була повністю скасована. У 1860–1862 рр. за матеріальної підтримки безпосередньо російського імператора Олександра II частково відбудовується занедбана Успенська церква Зимненського монастиря. Однак необхідність збереження монастирського комплексу як уособлення одвічної належності Волині до Православ'я зумовила з середини 60-х років започаткування детального обстеження та підготовку проектів ґрунтовнішого ремонту. Така діяльність тривала майже 20 років, але жодного із запропонованих варіантів так і не було схвалено. Проте за цей час було здійснено численні обміри та зроблено креслення монастирського ансамблю з анотаціями до них. Над цим у різні роки працювали кілька архітекторів та інженерів-будівельників. Зокрема, «9 аркушів креслень, виконаних 1867 р., належать інженерові О. Вертинському, 4 (1870 р.) — губернському архітекторові І. Ліницькому, 7 (1870 р.) — інженерові О. Скуратову, 8 (1882 р.) — архітекторові В. Дейнеці»²⁵. Справу продовжив відомий фахівець в галузі церковної архітектури професор А. Прахов, який, працюючи у складі державної комісії з обстеження Мстиславового храму м. Володимир-Волинського, 1886 р. оглянув і Зимненський монастир. Заслугою цього вченого є те, що «він зафіксував на фотографіях усілілі будівлі та залишки споруд монастирського комплексу»²⁶.

Головну увагу проф. А. Прахов звернув на вивчення Успенської церкви монастиря. Не забуваючи про здобутки своїх попередників, він зробив вагомий внесок у збереження цієї споруди. Ознайомившись з документами,

²⁴ Батюшков П. Н. Вольнь. Исторические судьбы Юго-Западного края. СПб., 1888. С. 282.

²⁵ Пескова А. А. Раскопки древнерусских памятников на Волини // Археологические открытия. 1985. С. 341.

²⁶ Формозов А. А. Страницы истории русской археологии. М., 1986. С. 84.

які засвідчували стан храму, та зробивши необхідні обміри, того ж 1886 р. А. Прахов підготував проектну документацію його технічного ремонту. На жаль, цей проект разом з пояснювальною запискою зник ще у XIX ст. Пізніше «Записку про археологічні дослідження церкви Успіння Богоматері в с. Зимному поблизу Володимира-Волинського» він поновив на підставі чернеток, і 1890 р. разом з кресленнями О. Вертинського, І. Ліницького, О. Скуратова та В. Дейнеки передав до архіву канцелярії Київського, Подільського і Волинського генерал-губернатора. Завдяки майже 20-річним зусиллям архітекторів та інженерів з відродження святині, 28 лютого 1893 р. Святіший Синод видав указ про відновлення в с. Зимному православно-го монастиря.

Зберігся рапорт заступника (товариша) обер-прокурора В. Соболева на ім'я міністра внутрішніх справ, в якому, зокрема, читаємо: *«Преосвященный Волинский в представлении Св. Синоду о разрешении вместо Зимненской приходской церкви возстановить монастырь с наименованием онаго «Святогорским Успенским Зимненским монастырем» объясняет: в пяти верстах от г. Владимира-Волинскаго со времени Св. Равноапостольнаго Князя Владимира существовал Зимненский Святогорский Успенский мужской монастырь с храмом во имя Успения Божией Матери; в этом храме хранилась и доселе хранится особо чтимая икона Божией Матери, которою, по преданию, Константинопольский Патриарх благословил Царевну Анну на брак с Князем Владимиром. Во время господства унии означенный монастырь постепенно пришел в упадок и в XVIII столетии закрыт. В 1854 г. Зимненский Успенский храм хотя и приведен в благоустроенный вид, тем не менее он требует постоянной поддержки, при чем ограда и причтовые здания находятся в полуразрушенном состоянии. Для возстановления и поддержки сохранившегося от времен Св. Равноапостольнаго Князя Владимира упомянутого священнаго памятника удобнейшим средством представляется учреждение в Зимне женской обители. Посему Преосвященный Модест ходатайствует о возстановлении вместо Зимненской приходской церкви женскаго монастыря на следующих основаниях: 1) приписать временно возстановляемый Зимненский монастырь к Корецкому женскому монастырю, из коего выделить для Зимненскаго монастыря часть инокинь и послушниц с поручением ближайшаго управления монастырем старшей из сестер, а главнаго заведывания им Игумений Корецкаго монастыря; 2) передать возстановляемому монастырю существующие в Зимне главный и пещерный храмы с усадебною и пахатною землею, в количестве 84 десятин и 3) изменить штатное положение о Зимненском приходском причте на положение о причте при женских монастырях с оставлением в ведении монастыря получаемаго Зимненским приходским причтом жалованья, с тем, чтобы монастырский причт по-прежнему исполнял все требы Зимненских прихожан впредь до учреждения в Зимне новаго прихода.*

Св. Синод, обсудив изложенное и не встречая препятствий к осуществлению предположений Преосвященного Волынского, определил: вместо существующей ныне в Зимне Волынской епархии Успенской приходской церкви, открыть на изложенных выше основаниях, монастырь с наименованием онаго «Святогорским Успенским Зимненским женским монастырем», но предварительно приведения сего определения в исполнение Св. Синод предоставил мне войти с Вашим Высокопревосходительством в сношение о том, не встречается ли с Вашей стороны препятствий к возстановлению означеннаго монастыря.

Исполняя сим поручение Св. Синода, имею честь покорнейше просить Вас, Милостивый Государь, о последующем не оставить уведомлением.

Товарищ Обер-Прокурора Св. Синода В. Соболев»²⁷.

Незабаром, на підставі схвалення Св. Синоду та МВС, Високопреосвященному Модесту (Стрельбицькому), архієпископу Волинському та Житомирському був виданий імператорській указ, в якому йдеться про таке: «По указу Его Императорскаго Величества, Святейший Правительствующий Синод слушали: предложение Г. Товарища Синодальнаго Обер-Прокурора, от 28 февраля 1893 г., № 943, о том, что со стороны Министра Внутренних Дел не встречается препятствий к возстановлению, вместо Успенской приходской церкви в Зимне, близ города Владимира-Волынска, монастыря с наименованием онаго «Святогорским Успенским Зимненским женским монастырем» и с припискою его временно к Корецкому женскому монастырю. Справка. Ваше Преосвященство, рапортом от 14 сентября 1892 г. № 1272, ходатайствовали о возстановлении, вместо Зимненской приходской церкви, женскаго монастыря на следующих основаниях: 1) приписать временно возстановляемый Зимненский монастырь к Корецкому женскому монастырю, из коего выделить для Зимненскаго монастыря часть инокинь и послушниц, с поручением ближайшаго управления монастырем старшей из сестер, а главнаго заведыванія им игумений Корецкаго монастыря; 2) передать возстановляемому монастырю существующие в Зимне главный и пецирный храмы с усадебною и пахатною землею в количестве 84 десятин и 3) изменить штатное положение о Зимненском приходском причте на положение о причте при женских монастырях, с оставлением в ведении монастыря получаемаго Зимненским приходским причтом жалованья с тем, чтобы монастырский причт по-прежнему исполнял все требы Зимненских прихожан впредь до учреждения в Зимне новаго прихода. Святейший Синод, по определению от 16/28 сентября 1892 г. № 2381, руководствуясь Высочайшим повелением 9 мая 1881 г., определил: вместо существующей ныне в Зимне Волынской епархии Успенской приходской церкви открыть на изложенных выше основаниях монастырь с наименованием онаго «Святогорским Успен-

²⁷ Российский государственный исторический архив (далее — РГИА) Ф. 797. Оп. 62, отд. 2, ст. 3. Д. 404.

ским Зимненским женским монастырем», предоставив Г. Исправляющему обязанности Синодального Обер-Прокурора, предварительно приведения сего определения в исполнение, снести с Министерством Внутренних Дел о том, не встречается ли с его стороны препятствий к возстановлению означенного монастыря.

Приказали: 1) открыть вместо Успенской приходской церкви в Зимне близ города Владимира-Волынского, монастырь с наименованием онаго «Святогорским Успенским Зимненским женским монастырем», с припискою его временно к Корецкому женскому монастырю; 2) возстановляемому монастырю, передать находящиеся в Зимне главный и пещерный храмы с усадебною и пахотною землею в количестве 84 десятин и 3) причту бывшей приходской, ныне монастырской Успенской церкви в Зимне производить и на будущее время тоже содержание, какое он получал доселе, с поручением ему совершать все требы по Зимненскому приходу впредь до назначения в сей приход особаго причта, о чем и послать Вашему Преосвященству, для зависящих к исполнению распоряжений, указ.

Марта 15 дня 1843 г., № 1156.

Подлинный подписали:

Обер-Секретарь Т. Барсов и Секретарь П. Гурьев»²⁸.

1894 р., після більш ніж 100-річної перерви, у Зимненському монастирі знову відродилося чернече життя. З цього моменту починається історія сучасного Святогорського Успенського Зимненського жіночого монастиря, яка безпосередньо та нерозривно пов'язана з іншою прославленою обителлю Волині — Корецьким жіночим Свято-Троїцьким монастирем. До 1900 р. Зимненський монастир набув упорядкованого вигляду. Рештково було закінчено реставрацію храмів, відбудовано господарські приміщення та зведено деякі нові. Зимненський Святогорський Успенський жіночий монастир віднесено до другого класу як самостійний гуртожитний.

З благословення керуючого архієрея Модеста (Стрельбицького), архієпископа Волинського та Житомирського, 12 липня 1897 р. настоятельницею Зимненської обителі призначено скарбничу Городищенського монастиря — черницю Афанасію, з возведенням її у сан ігумені. Після Афанасії з 10 вересня 1898 р. керівництво монастирем здійснювала ігуменя Євсевія, яка 1899 р. була переведена в Любарський жіночий монастир, а на її місце, за розпорядженням Синоду від 4 травня 1899 р., було призначено черницю Леушинського жіночого монастиря Новгородської єпархії Сергію (Лопухіну). Згідно зі штатом у цей час в монастирі проживало 10 черниць та 5 послушниць, а наприкінці 1904 р. загальна кількість насельниць Зимненського монастиря становила 20 осіб. 11 лютого 1905 р. з числа сестер, що прийняли постриг у Зимненському монастирі, було обрано ігуменею Людмилу. Згідно з архівними даними, «1914 р. у Зимненському Святогорському Успенсь-

²⁸ РГИА Ф. 797. Оп. 62, отд. 2, ст. 3. Д. 404.

кому другокласному монастирі перебувало 16 черниць, 103 послушниці. Існувала дворічна жіноча школа. Монастир мав 544 десятини землі. Від казни щорічно одержував 1500 карбованців. Для здійснення монастирських богослужінь були 2 священики та 1 псаломщик»²⁹.

Подальші трагічні події першої половини ХХ ст., що відбувалися на території сучасної України, повною мірою знайшли віддзеркалення і в історичній долі Зимненського монастиря: бойові дії Першої світової війни 1914–1918 рр., входження західної частини Волині до складу Польщі 1921–1939 рр., події Другої світової війни 1939–1945 рр. і, нарешті, закриття обителі 1946 р. за рішенням органів радянської влади. Цей короткий і неповний перелік основних тогочасних подій дає уявлення про те, яким трагічним і скорботним був історичний шлях Зимненської обителі. За 45-річний період, протягом якого обитель була закрита, монастирські будови було занедбано, а деякі майже зруйнувалися. Не можна сказати, що держава в цей період не звертала уваги на стан монастирського комплексу як видатного архітектурного пам'ятника, але коштів, що виділялися, і зусиль, що докладалися, явно не вистачало.

Відродження Святогорської обителі відбулося лише тоді, коли до неї повернулися справжні її господарі — черниці. У червні 1991 р. у Зимно з Корецького монастиря прибули перші насельниці: монахиня Стефана (Бандура) та інокія Галина (Тишук). Знову, як і 100 років тому, відродження святині випало на долю корецьких черниць. І вже через рік у ново-відкритому монастирі було дві монахині, шість інокій і сім послушниць. 14 березня 1992 р. рішенням Священного Синоду настоятельницю Зимненської обителі монахиню Стефану (Бандуру) було зведено в сан ігумені. У травні 1996 р. Священний Синод Української Православної Церкви надав обителі статус ставропігії. Його Блаженство, Блаженніший Володимир, Митрополит Київський і всієї України, відтепер безпосередньо здійснює архіпастирське керівництво Святогорською Успенською Зимненською обителлю. Завдяки батьківській опіці Предстоятеля Української Православної Церкви, реставраційні роботи в монастирі значно прискорились: 1996 р. було закінчено розпис Успенського собору, а у вересні 1997 р. завершилися роботи з встановлення п'яти бань, що надало собору первозданного вигляду. Масштабні реставраційно-ремонтні роботи докорінно змінили вигляд обителі, зробили її, без перебільшення, архітектурною перлиною України.

Важко не погодитися зі словами самої ігумені Зимненської обителі Стефани (Бандури) про те, що «славна тисячолітня історія Святогорського Успенського Зимненського ставропігійного жіночого монастиря осяяна величними звершеннями та дивними знаменнями милості Божої впродовж усього свого благословенного шляху, від князя Володимира та

²⁹ Моліс М., прот. 1000-ліття Православ'я на Волині. Дубно, 1992. С. 88.

преподобного Варлаама Печерського до Блаженнішого Володимира, Митрополита Київського і всієї України, виконує спасительну місію служіння Церкві Христовій, є могутньою твердинею Православ'я на західних кордонах нашої Вітчизни, взірцем високого подвижницького життя, зореносим дороговказом до Царства Небесного. Разом зі славетною Київською Лаврою Свята Гора є новою Гефсиманією нашої землі — благодатним домом Пресвятої Богородиці»³⁰.

Однак, без сумніву, ця велика святиня Волинської землі — Святогорський Успенський Зимненський монастир, який веде свій початок від доби Київської Русі, потребує, маючи для цього вагомі підстави, більш глибокого вивчення та ретельнішого дослідження багатьох аспектів своєї діяльності в різні історичні епохи та за період різних умов існування Православної Церкви на теренах Волині. Дослідження певною мірою ускладнюються тим фактом, що події церковного життя протягом 1000-річного існування Зимненської обителі досить тісно переплетені з подіями суспільно-політичного життя на землях сучасної України. Проте заглиблення у вітчизняну церковну історію завжди залишатиметься актуальним і нагальним, адже ще у ХІХ ст. видатний російський історик М. М. Карамзін писав, що «історія прабатьків завжди цікавить тих, хто гідний мати Батьківщину»³¹.

³⁰ Святогорський Свято-Успенський Зимненський жіночий монастир. 1000 років / Під ред. ігумен. Стефанії та монахині Миколаї. К., 2001. С. 17.

³¹ Карамзін Н. М. История государства Российского. Т. 2. Гл. 4 // Карамзін Н. М. История государства Российского. М., 2008. Кн. 1, Т. 1–4. С. 211.